

20.08.2009

Gudnejahtton bargoministtar, buorit mánáid-, dásseárvo- ja veahádatáittardeaddjit ja veahkke-
vuoigatvuohtakánsler, seminára oasseváldit,

Mii leat otná beaivve áigge gullan beroštahti jurdagiid ja oainnuid mánggalágánvuodas, veala-
heamis ja vuodđovuoigatvuodaid olláhuvvamis. Otná prográmma čujuha, makkár sierralágán
geahččanguovlluin mánggalágánvuoda ja vealaheami sáhtta lahkonit. Giittánai Sámedikki
beales otnábeaivve ságadoalli, panelisttaid ja logaldalliid dego maid semináraolbmuid
beroštahti ja jurdagiid bohciidahti beaivvis. Lea mávssolaš ságastallat vealahangažaldagain ja
čielggadit vealaheami dihttoma geavadis ja dan mot vealaheami sáhtta viggat cakkadit. Veala-
heami dovđán sáhtta leat hui váttis, daningo vealaheapmi sáhtta vuodđuduvvat earenoamážit
struktuvrralaš vealahandáhpáhusain mánggaid jagiid ja logijagiid geavadiidda. Sámiid buohta
earenoamážit sámegeielalaš vuoigatvuodaid oaččukeahtta báhcin lea dávjá struktuvrralaš veala-
heapmi, mii lea joatkahuvvan logiid jagiid, ja man geahččalit dál divvut sierralágán ruhtadanvu-
giid mielde.

Mañimus jagiid earenoamážit Eurohpa Uniovnna lahttuvuoda mielde ovtaveardásašvuohta- ja
vealahangažaldagat leat šaddan Suoma lágaid dehálaš oassin ja šaddet konkrehtalažžan
ovttaveardásašvuohtaplánain ja sierralágán ovtaveardásašvuohtaprošeavttain, mii lea dánai
seminára lágideami duohken. Ovtaveardásašvuohtaláhka, mii bárrásiin odastuvvo, gáibida ei-
seválddiid ovddidit ovtaveardásašvuođa fuolalaš plánaid mielde. Sámi giellaláhka maid gáibida
eiseválddiid ovddidit sámegeiela geavahusa. Ovtaveardásašvuohtaplánaid rávvagat gáibidit
sámiid ruovttuguovllus eiseválddiid váldit vuhtii sámiid álgoálbmotsajádaga. Buot eiseválddit
eai leat vel plánaid ráhkadan ja dávjá dat leat báhcán dušše plánan almmá resurssaid haga, skuv-
lema ja eakti čađaheami. Lágat, main lea buorre dáhttu, eai vealtakeahtta olláhuva eiseválddiid
olis ja dat destejuvvojit dušše duopmostuoluin. Ii leat doarvái, ahte mis leat buorit lágat, mat
váldet vuhtii veahádagaid ja álgoálbmogiid vuoigatvuodaid, muhto dat galget doaibmat maid
geavadis. Riektestáhta ii identifiserejuvvo dušše lágaid viidodaga ja buorrevuoda mielde, muhto
earenoamážit lágaid olláhuhttima mielde.

Sápmelaččain leat muosáhusat mánggakultuvrralašvuoda gažaldagain juo čuđiid jagiid duohken.
Sápmelaččat leat gávppašan sierra kultuvrraid ovddasteddjiiguin lagašguovlluid rájes gitta
Gaska-Eurohpá rádjái čuđiid jagiid áigge. Sámi kultuvra ii maid leat oktilaš, muhto dat lea juo-
hkásan sierra giella-, kultuvra- ja ealáhusámiide sierra guovlluide ásaiduvvama ja iežaset spe-
sialiserema mielde. Sápmelaččat leat unnitlohkun Suomas, muhto dasa lassin mis leat unnitlogut
unnitloguid siste dehege anáraš- ja nuortalašsámi kultuvrrat. Earenoamážit anáraš- ja
nuortalašsámit leat šaddan doarrut vuoigatvuodaineaset iežaset gillii ja kultuvrii.

Suomas vuodđoláhka dáhkida riikkavuložiidda ovtaveardásašvuođa lága ovddas ja
sápmelaččaide vuoigatvuoda iežaset kultuvrii. Láhka lea hui čielggas, muhto dego lágat álohii,
eiseválddit eai dulko daid álohii riehta ja lága olláhuvvan geavadis lea váddásit gažaldat. Lágat
vuodđuduvvet álohii dulkomii, maid barget duopmostuolut riikkabeivviid lassin.
Ovtaveardásašvuohtagažaldagain loktanit ovdan oainnut das mii lea riehta ja vearrut - morála
olli. Sápmelaččaid buohta ovtaveardásašvuohta suokkardaladettiin galget váldojuvvot vuhtii
morála gažaldagat. Suoma álbmotstáhta huksema mielde sápmelaččaid vigge didolaččat sudda-

dit suomelaš servodahkii. Suddadanpolitihka čuovui giellaidentitehta molsun sámegeielas suomagillii, muhto das fuolakeahhtá sápmelašvuohta lea seilon dáláža rádjái.

Sámi kultuvra oažžu doarjaga Suoma vuodđolágas ja dat dorjojuvvo maid ng. sámiid kulturiešstivrenlágain, giellalágain ja meahccelágain. Geatnegasvuodat sámi kultuvrra suodjaleamis badjánit eandalii riikkaidgaskasaš servoša gáibádusain, Ovtastuvvan Našuvnnaid ja Eurohpá Ráđi lahttuvuođaid buktin geatnegasvuodain, soahpamušain ja julggaštusain. Dáid geatnegasvuodaid olláhuvvann meroštallá Suoma sajádaga, gova ja váikkuhanválddi eará álbmotstáhtaid gaskkas. Dáid geatnegasvuodaid olláhuvvama mielde Suopma árvvoštallojuvvo jeavddalaččat. Dál Suopma lea bárrásiin raportereme Eurohpá Ráđđái veahádatrápmasoahpamuša olláhuvvamis, álbmot- ja politihkalaš vuoigatvuodaid oktasašsoahpamuša olláhuvvamis dego maid ráhkadeame olmmošvuoigatvuohtapolitihkalaš čielggadeami.

Sápmelaččaid dáfus dát áššegirjjit leat mearkkašahhtit, daningo dáid bakte Suopma šaddá árvvoštallat kritihkalaččat iežas doaimma ja sápmelaččat ožžot riikkaidgaskasaš servošis morála doarjaga iežaset gáibádusaide ahte Suopma doahttalivččii riikkaidgaskasaš soahpamušaid ja ratifiserelii daid. Ieš lean hui fuolas olmmošvuoigatvuohtapolitihkalaš čielggadeami gárváneami maŋŋoneamis. Dat galgalii leat Suoma stáhta dehálaččamus áššegirji, mii stivre olmmošvuoigatvuohtapolitihka sihke álbmotlaš ja riikkaidgaskasaš dásis ja dat ráhkaduvvo válgoáigodagaid mielde. Dálá ráđđehusaigodat lea juo mannan gaskkamuttu meaddel ja áigi čielggadeami olláhuhttimii ii jur báze, goas dat dál válmmaštuvvašge. Orru leame maid nu, ahte čielggadeami mielde sápmelaččaid sajádat ii buorrán iige nuppe dáfus Suoma olgo- ja ovddidanpolitihkkage álgoálbmogiid dáfus. Sámedikkis lea ovddasvástádus dan koordineremis ja ávžžuheamis, ahte Suoma stáhta ovddida álgoálbmogiid dili olgo- ja ovddidanpolitihkas. Sámediggi lea addán iežas cealkámuša ja čujuhan das váilivuodaid sámiid áššiid dikšumis ja lea ávžžuhan Suoma stáhta atnit ávvira geatnegasvuodainis iežas eamiálbmoga guovdu. Riikkaidgaskasaš ratifiserejuvvon soahpamušaid doahttaleapmi lea earenoamážit morála gažaldat daningo soahpamušrikkumušain eai boađe bággehusat.

Olu lea dáhpáhuvvann riikkaidgaskasaš politihkas ja Suomas 1900-logu beallemutto rájes ja miedaid miedaid sámi láhkaásahansajádat lea buorránan – duohta gal lea ahte lágaid olláhuhttin lea váilevaš. Ovdánanlávkkit leat leamaš unnit stuora servodatlaš nuppástusas, mii lea dolvon gávpotluvvamii, globálisašuvdnii ja suomelaš servodaga doajáhahkii. Dilli lea earáhuvvann 2000-logu mielde ain eambo hásttuheaddjin sámi kultuvrra boahhteáigge dáfus. Dálkkádatrivdan ja globála oktiliskultuvra leat ja šaddet doalvut dasa ahte sámi kultuvrra lea ain váddásit seailuhit, jos dilli ii buoriduvvo dálážis.

Sápmelaččaid geahččanguovllus ovtaveardásašvuohta lea earenoamážit vuoiggalašvuohtagažaldat. Jos háliduvvo čilgejuvvot leatgo sápmelaččat ovtaveardásaččat iežaset kultuvrra, ealáhusaid ja giela dáfus lágain ja duohta eallimis, de galget váldojuvvot vuh-tii morála ja etihka geahččanguovllut. Iežas morála lea buorre geahččaladdat gažaldagaiguin. Leanai ágga, ahte servodagas jerrojuvvollii ja vástiduvvolii čuovvovaš guovddášgažaldagaide. Leago sápmelaččain luomusvuohta, vuoigatvuohta ja vejolašvuohta hupmat, oahppat ja sirdit buolvvas nubbái iežaset eatnigiela dásseárvosaččat suomelaččaiguin ja nu ahte servodat dan dohkkeha? Leago sápmelaččain vejolašvuohta bargat iežaset ealáhusaiguin nu ahte ealáhus dorvvasta dárbbášlaš birgenlági nu ahte árbevirolaš ealáhusbargama vierut ja máhttu sáhttet seailut ja nu ahte ealáhus sáhtta sirdojuvvot maŋit buolvvaide? Leago sápmelaččain vejolašvuohta hálldašit iežaset guovlluid ja gárgehit sápmelaččaid sajádaga oktan álbmogin njealji riikkas. Go buot dáidda gažaldagaide sáhtta vástidit juo, de sáhtta ovtageardánahttimiin gávnnaht sápmelaččaid leat ovtaveardásaččat váldokultuvrra olbmuiquin.

Sápmelaččaid vuoigatvuodaid buorideapmi adnojuvvo stáhta beales váttisin daningo sámiid ruovttuguovllus orrot maid suomelaččat, geain oassi leat lihtodaddan sámiid vuoigatvuodaid vuostálasti joavkun. Servodatságastallamis lea badjánan oaidnu das, ahte sápmelaččaid ovttaveardásašvuoda olláhuvvan livččii earáin eret, eará joavkkuid vealaheapmi ja ruđaid duššas bálkesteapmi. Dákkár jurdda vuhtto maid stáhta politihkas, mas sámiid eananvuoigatvuohtagažaldat háliduvvojit čovdojuvvot nu ahte álgoálbmotvuoigatvuoddat addojuvvojit buot suohkana olbmuid sámiid ruovttuguovllus. Dákkár signála lea bohtán čielggasin stáhtaráđi lahtuin ja olmmošvuoigatvuohtapolitihkalaš čielggadeamis. Dákkár gárganeapmi lea morašlaš ja doalvu sámiid riektesajádaga dušše maŋos ja Suoma bázahallan riikan, mii ii gudnejahte oppamaílmálaš humána olmmošvuoigatvuodaid. Sápmelaččaid ovttaveardásašvuohta álbmogin ii olláhuva veardidettiin váldokultuvrra álbmogii ja dilli ii leat buorráneame jos stáhtaráđi ii riema doahttalit riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtasoahpamušaid geatnegasvuodaid ja riema gárgehit sámiid sajádaga vuodđolágas dáhkiduvvon álgoálbmot-sajádaga ja kulturiešstivrema vuodu nalde.

Sápmelaččaid ovttaveardásašvuoda dáfus galgá geahčadit maid ovttaveardásašvuoda olláhuvvama ovttaskas sápmelačča geahčanguovllus. Gáibidettiinaset ovttaveardásašvuoda ovttaskas sápmelaččat dávjá sorrahuvvat byrokraatijai, mas sin vuoigatvuoddat árvvoštallojuvvojit earáid vuoigatvuodaid, resurssaid ja váldokultuvrra sajádaga ektui. Earenoamážit dát lea bohtán ovdan diliin, main sámi váhnemat gáibidit mánáidasaset eatnigielat beaivedivššu ja eatnigielaset oahpaheami skuvllas sihke sámiid ruovttuguovllus ja dego maid dan olggobealdenai.

Ovttaskas olbmuid dáfus mávssolaččamus gárganeapmi lea leamaš veahádatáittardeaddji virggi vuodđudeapmi, man doaimmahat addá dieđu ja veahkeha vealahandáhpáhusain. Maiddái mánáidáittardeaddji virggi vuodđudeapmi lea bajidan sámi mánáid vuoigatvuodaid viiddit servodatságastallamii. Sámiid ovttaveardásašvuoda olláhuvvan gáibida priváhta olbmuid dásis dávjá vuoigatvuodaid gáibideami eiseválddiin, juobe váidalusaid dahkama. Dát fas gáibida priváhta olbmuid dásis olu dieđu ja nanusvuoda, daningo vuoigatvuodaid gáibideapmi steampilastá ja unna gielddažiin ášši bohtá viiddes joavkku dihtui. Bálvalusaid gáibideaddjit sáhttet adnojuvvot resurssaid skievttardeaddjin ja váttes olmmožin. Sámiid vuoigatvuodaid olláhuvvama ii galgga guoddit dušše ovttaskas olbmuid hárduid nala, muhto Sámediggi galgá bastit bálvalit sápmelaččaid buorebut ja veahkehit maid ovttaskas olbmuid álgoálbmotvuoigatvuodaid olláhuvvamis, ii dušše álbmoga rivttiid olláhuvvamis. Muhto, dego eamiálbmotrivttiid olláhuvvamiin lea dábálaš, de buncárin lea resurssaid váilun.

Sápmelaččaid ovttaveardásašvuoda olláhuvvama dáfus lea problemáhtalaš áššin dat, ahte Suoma sápmelaččain eai jur dieđe Sámi leana olggobealde, ja diehtu sápmelaččain Sámi leanasnai vuodđuduvvá dávjá boastto dieđuide ja ovdagáttuide. Medias lea stuora ovddasvástádus go dat muitala sierra joavkkuid gaskavuodain ja das lea geatnegasvuohta juohkit rievttis ja bealakeahtes dieđu. Dieđihangaskaomiin lea vejolašvuohta steampilastit sierra álbmotjoavkkuid hui jođánit ja dainna lágiin ráhkadit negatiivvalaš almmolaš gova jearaldatvuloš álbmogis. Sámi leanas dákkár steampilastin lea dáhpáhuva muhtin dieđihangaskaomiid doaimmas sápmelaččaid guovdu, ja dát lea dieđusge šallošahti. Steampilasti ja ovdagáttolaš čálašeamis ja daid váikkuhusas jearaldatvuloš álbmotjoavkkus šaddan govvi leat sihkarit muosáhusat maid eará Suoma unnitloguin. Dieđihangaskaomit galget dovdat ovddasvástádusaset ja media iešmudden ferte doaimmat buorebut, vai bealakeahtes preassa doaimma eakti vuogi mielde bealakeamit ja iešráđalaččat.

Unnánaš diehtodási Suoma eamiálbmogis ja veahádagain mielddisbukta vávjálasvuoda dáid joavkkuid guovdu. Kulturrelatiivvalaš jurddaheapmi ja dan oahpaheapmi skuvllain dárbbahuv-

volii servodagas. Oahpaheapmi eará kultuvrraid ja daid historjjá árvvošteamis luobakeahtta goit iežas olmmošriekteprinsihpain livččii hui mávssolaš. Álbmotsearvvit dahket mearkkašahtti barggu veahádagaid sajádaga buoridaemi várás ja kultuvrraid gaskavuoda deaivvadanbáikkiid ráhkadeami várás, muhto barggu váivvida almmolaččat resursavátni.

Ahkit lea maid fuobmát, ahte biehtadahkes jurddahanvuohki sápmelaččaid ja sin vuoigatvuodaid hárrái gávdno maid stáhta ja suohkaniid eiseválddiid olis. Sámi guovllus doaibmá juobe searvi, man ulbmilin lea, ahte sápmelaččat eai adnojuvvo Suoma álgoálbmogin. Sámedikki doaibmanbiras lea hui hástaleaddji dákkár jurddahanvuogi dilis, muhto bargat maid sáhttit dan buoridaemi várás. Stáhta galgá dávistit maid iežas osiin dasa, ahte suomelaččain lea dárbaheami diehtu Suoma álgoálbmogis ja veahádagain dego maid dáid vuoigatvuodain. Sorjjasmeahtun ja rievtted dieđuin sáhtta sihkarit buoridit Sámi guovllu ássiid jurddahanvuogiid ja dáinna lágiin ovddidit sápmelaččaid ovttaveardásašvuoda olláhuvvama.

Guovddás eahpidanfáddá lea Sámi guovllus sápmelaččaid eananvuoigatvuohtagažaldat ja dan čoavdin. Guovllu váldoálbmogii gullevaččat – ja oassi sápmelaččainnai – leat áššis hui eahpesihkkarat. Mánngat sápmelaččat vuostálasti bealit leat logijagiid buktán ovdan sápmelašvuostásaš propagánda earenoamážit eananvuoigatvuohtagažaldagain. Vaikko unna politihkalaš jovkkoža sápmelašvuostásaš oainnut leat beassan bures oidnosii ja das leat guottiheaddjit, de dat ii oáččo váikkuhit álbmotválljenorgánaid mearrádusaide iige mainnaga lágiin riikkaidgaskasaš olmmošriektegeatnegasvuodaid ratifiseremii. Unna jovkkoža diktatuvra ii oáččo stivret politihkalaš mearrádusdahkama iige diktit meroštallat almmolaš ságastallama dehe jurddahanvuogi dili.

Ovttaveardásašvuohtagažaldagaide laktása maid sierra ahkejoavkkuid ovttaveardásašvuoda olláhuvvana. Earenoamážit sámi mánáid ja boarrásiid ovttaveardásašvuoda olis leat buncaraggát. Gažaldat lea olbmui, geat leat servodagas heajut sajádagas ja geat dárbbahit eanemus veahki. Mánát leat kultuvrramet boahpteáigi, ja sin vejolašvuodat oážžut doarjaga sámi identiteahta buorráneapmái ja giela oahppamii molsašuddet mánáid orrunbáikkiid mielde. Earut gávdnojit nu sámiid ruovttuguovllu siste go dan olggobealdenai. Ovttaveardásašvuohta ii olláhuva sámi mánáid buohta, daningo orrunbáiki mearrida vejolašvuodaid oahppat iežas eatnigiela ja kultuvrra skuvllas ja beaiveruovttuin. Váttisvuodat leat dálá áigge dohkálaš sámegeiel oahpaheddjiid oážžumis dego maid oahpahusa resursseremis. Hui vára vuolde lea dilli sámiid ruovttuguovllu olggobealde, gos vejolašvuodat oážžut eatnigiela oahpahusa leat unnit. Ášši galgá divvojuvvot lánhanuppástusaiguin ja stáhta návccaid čuoziheamiin, daningo sápmelaččat leat Suoma ja Eurohpá Uniovnna áidna álgoálbmot fuolakeahtta das gos sii orrot.

Sámi vuorrasat leat váldojuvvon liiggás unnán vuhtii fuolakeahtta servviid ja Sámedikki návccaid bidjamis. Sápmelaš vuorrasat leat ceggen min kultuvrra vuoda ja sidjiide galgá dáhki-duvvot olmmošárvasaš boarisvuota. Dearvvašvuohtafuolahusa ođastusat leat buktán márkanekonomiija stivret bálvalusaid ordnema ja bálvalusaid stivre earenoamážit daid haddi. Dearvvašvuohtadikšui ja sámi kultuvrii dákkár geahčanguovlu heive hejot. Leat dakkárnai dilis, main boarrásiidsiiddain ii leat bargan oktage sámegeielat divššar ja omd. gilvalahttima geažil sámi borramuš ii leat fállun ja oktavuota sápmelašvuhtii lea báhcán gáiddusin klinihkalaš buohcciviessobirrasis. Earenoamáš váttes dilli lea muitobuohcciid vuorrásiid buohta, olbmot, geat sáhttet vajálduhttit suomagiela buozanvuoda ovdáneami mielde. Olmmošárvasaš boarisvuhtii gullá vuoigatvuohta hupmat iežas eatnigiela ja leat oahpes kultuvrra miel birrasis. Oadjebas boarisvuoda ja boarrásiid ovttaveardásašvuoda dorvvasteapmi gáibida lánkaásaheami ovdáneami ja dan mielde rerurssaid buoridaemi.

Sámi kultuvra searvvusmálla vuodđuduvvá bilaterálavuhtii ja dásseárvui. Ovdal sihke nisson- ja dievdoolbmot oassálaste guođoheapmái boazodoalus ja sohka vuogádat vuodđuduvai sierra sohka-beliid dássebealat meannudeapmái. 1960-logus álgán servodatlaš doajáhat lea earáhuhtán sámi searvvušortnega váldokultuvrra vuogádaga guvlui nu ahte ealáhusat leat sierranan sohka-beliid mielde, mas guođoheapmi lea báhcán eanas dievdduid bargun. Muhtin muddui gárganeami sivvan lea mohtorfievrruid atnui váldin. Dát dilli gáibida divvundoaibmabijuid, daningo sohka-beliid mielde juohkásan ealáhusat eai gula sámi árbevrrui eaige dat leat sámi árvvuid mielde. Sámi nissonat dárbbahit earenoamáš doarjaga, vai sis leat dásseárvosaš vejolašvuodát bargat árbevirolaš sámi ealáhusaiguin. Ságastallan sámi ealáhusain lea čoahkkanan olu sámi boazodoalu birra, daningo dat lea sámi kultuvrra geađejuolgi, muhto maid sámi duodji dárbbaha earenoamáš beroštumi. Boazodoallokultuvrii gullá duodjeárbevierru, bohccos oažžu eatnasa sámi dujiid materiálain. Sámi duojit leat eanasin oalgealáhusat earret muhtin ámmátduodjáriin, muhto dujiin lea mearkkašahtti rolla kultuvrra sirdin ja boahtogáldun. Dieđihangaskaomiin lea ságastallojuvvon olu borramuša árvolassivearu vuolideamis ja dan váikkuhusain daidda, geaid boadut leat unnit. Álkes doarjjahápmi, mas ii leat váikkuhus stáhta boaduide mainnaga lágiin, lea váldit sámi duojis eret árvolassivearu. Dáinna doaibmabijuin livččii konkrehtalaš váikkuhus, mii lasihivččii boaduid ja das livččii čielga doarjja sámi duodjái.

Sávan, ahte dát seminára dego maid Yes-prošeaktanai doalvu odđa jurdagiidda, maiguin buorin gávnnavuvvon prošeavttat sáhttet stáđasnuhttojuvvot bissovažžan. Ovttavardásašvuhtagažaldagat ja vealakeahttavuohta leat olmmošárvvu mávssolaš oassi nu ahte dat eai sáhte guđdojuvvot dušše prošeavttaiguin ovddiduvvot. Sávan, ahte sáhtálemmet fargga oažžut iežas sámegiel ovttavardásašvuhtasiidduid. Giitu buot oasseváldiide miellagiddevaš beaivvis. Earenoamážit giittán bargoministara, dásseárvo-, veahádat- ja mánáidáittardeaddji ja veahkkevuoigatvuhtakánslera oassálastimis dán dilálašvuhtii.

Giitu beroštumis.